

Porträttet

Fred Taikon

EN ROMISK FAJTER

Skrothandlaren och författaren **Fred Taikon** har fått Raoul Wallenbergpriset för sin kamp för romers rättigheter. Bland annat i skolan, där han ser romska barn i ständigt underläge. – Jag blir jättearg! säger han.

TEXT: KATARINA BJÄRVALL FOTO: MAGNUS LIAM KARLSSON

F

RED TAIKON HAR mellanlandat hemma. Dagen innan kom han från en konferens på Island och i morgon ska han medverka digitalt på ett möte i Rumänien innan han reser vidare till en sammankomst i Malmö. Men han har hunnit leverera isländska presenter – gosedyr i form av lunnefåglar – till sina barnbarnsbarn i förorten intill och nu pustar han ut vid matsalsbordet i villan i Huddinge söder om Stockholm.

På Egnahemsvägen, ett gatunamn som kan tyckas rymma en viss symbolik för en person vars familj bodde i tält under det första året i hans liv.

Fred Taikon – förnamnet uttalas som ordet fred eftersom han är född i maj 1945 – har bott i hus sedan han var ett år gammal, men han lever ett rörligt liv. Hans arbete för romernas rättigheter sysselsätter honom på heltid.

– Det blir väldigt många engagemang. Kring mänskliga rättigheter, romsk kultur, det romska språket, antiziganism, förintelsefrågorna ... Det är som med en bil, när man fyller på bensin så går den. Jag fortsätter så långt hälsan räcker.

HAN FÅR ANSTRÄNGA sig för att överrösta dottern Mia Taikon som sitter i telefonmöte i andra änden av vardagsrummet. Hon arbetar med fortbildning av lärare på Forum för levande historia men jobbar hemma i dag. Sedan hennes mor, Freds hustru Maja-Lena, gick bort 2014 delar hon och hennes man huset med Fred.

I augusti 2022 tilldelades Fred Taikon Raoul Wallenbergpriset för sitt "ihärdiga arbete för romers

rättigheter". Denna ihärdighet har tagit sig uttryck i att han har startat, drivit eller medverkat till en rad olika verksamheter inom förenings- och kulturliv. Ett exempel är den återkommande *Fem Folk Festival* med musik av Sveriges fem inhemska minoriteter.

Fred Taikon var även en av de romer som med hjälp av organisationen Civil Rights Defenders drog Polismyndigheten inför rätta för att 2013 ha upprättat ett register över romer. Polisen förlorade och fick betala skadestånd till alla de registrerade.

Med samma ihärdighet arbetar han också för att stärka medvetenheten om de romer som föll offer för Förintelsen. Den förening han startat, *É Romani Glinda* (den romska spegeln), lyfter årligen fram Förintelsens minnesdag den 27 januari.

SITT ENGAGEMANG HAR Fred Taikon fått från sin farfar, Johan Dimitri Taikon.

– Han arbetade med att försöka förbättra romernas situation i Sverige. Hela min familj har gått i hans fotspår.

När Fred Taikon föddes som näst yngst av nio syskon bodde familjen på en romsk lägerplats i Sköndal söder om Stockholm. På en gammal bild syns tält förstärkta med masonitkivor, på en annan en bänkrad i en tältskola där lille Fred sitter i sin mammas famn med pappan strax

bakom – föräldrarna skulle få lära sig läsa och skriva.

Vid denna tid, slutet av 1940-talet, hade få romer egna bostäder. De flesta bodde i tält eller i bästa fall i husvagnar och flyttade ofta för att hitta försörjning, berättar Fred Taikon.

– Majoritetsbefolkningen trodde att romer tycker väl om att resa, så de behöver knappast bostäder.

För att få stanna på en plats behövde familjerna tillstånd från överheten – landsfiskalen, prästen eller markägaren. Tillstånden var ofta tidsbegränsade.

– Familjerna fick inte stanna länge. Det gjorde att de inte blev mantalsskrivna och då fick barnen inte tillgång till skola.

NÄR FRED VAR ett år flyttade familjen in i en lägenhet i ett äldre trähus i kanten av Tantolunden på Södermalm. I husets andra lägenheter bodde släktingar, bland dem systrarna Katarina och Rosa Taikon, sedemera kända som författare respektive silversmed.

I en serie bilderböcker, *Barnen på Tanto*, har Fred Taikon visat upp denna fria uppväxt med stormiga lekar i Tantolunden, lådbilsrally, äppelpallande och matinébesök på biograferna längs Hornsgatan.

Men det var inte bara en idyll. I huset bodde också en kvinna som grät mycket och ibland kurade ihop sig och slet sitt hår. Det var den ingifta fastern Sofia Taikon som kommit till Sverige från Auschwitz – ett öde författaren Gunilla Lundgren

Fred Taikon är prisad. 2021 fick han medaljen *Illis quorum av kungen*. Inskriften betyder "Åt dem vars gärningar gör dem förtjänta av det". I år fick han Raoul Wallenbergpriset, en miniatyr i brons av Raoul Wallenbergs portfölj.

FRED TAIKON

Gör: Kämpar för romers – och alla människors – rättigheter.

Född: Maj 1945.

Aktuell med: Mottagare av Raoul Wallenbergpriset 2022.

Familj: Döttrarna Mia och Annika, dottersönerna Rosario och Marco, två barnbarnsbarn. Hustrun Maja-Lena gick bort 2014.

Bor: I Huddinge söder om Stockholm.

Förebild: Farfar Johan Dimitri Taikon som redan på 1940-talet arbetade för att förbättra svenska romers situation.

Läser just nu: *Treasure of the Roma* av Amare Somnaka.

Fred Taikon har länge kämpat för att förbättra romska barns skolgång.

→ har skildrat i boken *Sofia Z-4515*. De nio syskonen Taikon sattes i skola.

– Det är klart att man skilde ut sig. De andra barnen hade finare kläder, men när mamma och pappa såg det förstod de att de måste köpa nya kläder till oss också.

FRED TAIKON BLEV retad för sin bakgrund.

– De sa ”jävla zigenare”. Och liknande. Men man var ju tuff, så de som retades eller mobbades fick stryk. När man hade slagit tillbaka blev den värsta mobbaren ens bästa kompis.

Av lärarna blev Fred väl behandlad. En busig pojke som han blev förstås då och då utskickad i korridoren eller uppkallad till rektorn. Men det kändes rättvist.

– Min skolgång fungerade, till skillnad från andras. För många var det hela tiden som det var för mig i början. Och en del romska barn gick fortfarande i tältskolor, kanske fram till i slutet av 50-talet.

Fred Taikons pappa var kopparslagare men sadlade om och blev skrot-handlare. Sonen följde med honom ibland och fick som 15-åring jobb i en skrothandel vid Hornstull. Så börja-

de ett långt yrkesliv i skrotbranschen – men sitt engagemang lade Fred Taikon snart på romernas sak.

– När min farfar dog 1950 tog pappa vid, och efter honom tog jag och min syster Nadja över.

I dag räknas romerna som en nationell minoritet i Sverige. Antalet personer med romsk bakgrund här uppskattas till mellan 50 000 och 100 000, beroende på hur man räknar dem som bara är tillfälligt bosatta här.

En viktig del i Fred Taikons kamp handlar om att förbättra romska barns skolgång. Svensk skola har inte förmått kompensera dem för det underläge de befinner sig i genom sin uppväxt i hem utan studievana, menar han.

– Det finns en historisk bakgrund som fortfarande har betydelse. Jag blir jättearg! Unga romska föräldrar i dag har ofta inte de kunskaper de skulle behöva. Hur ska de då kunna hjälpa sina barn med skolarbetet? Och det gäller inte bara romer.

Ytterdörren öppnas och dottersonen Rosario Ali Taikon stiger in. Han ska hämta ett par högtalare som ingår i den ljudanläggning föreningen har för att kunna arrangera musikuppträdanden.

Mia Taikon har tagit rast. Hon sätter sig vid matbordet och slår in en bit oxkött i fjälster för att det ska lufttorkas – ingen snabbmat precis, torktiden för en sådan bresaola är flera månader.

Medan hon drar en tråd runt köttet hoppar hon in i samtalet om skolan:

– Tänk på förskjutningarna av hur det är okej att uttrycka sig. Lärarna uppmärksammar inte när elever använder antiziganistiska uttryck – de känner inte igen kodorden. Som när en elev säger till en annan: ”Jag såg din mamma sitta utanför affären.”

Ett dilemma är att många lärare inte vet att de har romska elever i klassen, säger Mia Taikon. Detta eftersom de flesta romer inte talar om att de är romer – de säger kanske bara att de kommer från ett annat land.

– Barnet självt måste få bestämma det, för det har med barnets trygghet att göra.

Och denna trygghet är lärarens ansvar.

Mest arbetar Fred Taikon och

föreningen *É Romani Glinda* för svenska romer. Men i dag har många romer i Sverige sin bakgrund i Rumänien. Fred Taikon brukar småprata med dem som sitter utanför butikerna för att höra sig för hur de har det. Han och hans dotter har också kokat soppa och bjudit dem vid några tillfällen.

– En persons liv kan ju inte bero på om man träffar snälla människor, säger Mia Taikon. Vi har försökt få dem att komma i kontakt med organisationer som till exempel kan lära dem språket. Men det är svårt, för samhället stänger sig mer och mer.

DEN SVENSKA REGERINGEN under Ulf Kristersson har deklarerat att den vill utreda om ett nationellt tiggeriförbud kan införas. Mia Taikon drar en parallell till 30-talets Tyskland, då så kallat vagabonderande kriminaliserades.

– Det var ju likadant här, vi hade lösdriverilagarna, säger Fred Taikon. Nu känns det som det är på väg att upprepas. Vi bor i ett demokratiskt land, men hur demokratiskt kommer det att vara i framtiden?

Hans dotter återvänder till sin skärm, hans dotterson kör i väg med högtalarna och själv går han för att förbereda sig för en intervju med romsk närradio om en liten stund. Ihärdig, var ordet. ♦

Övergripping mot romer

Genom historien har romer fördrivits, tvångsflyttats, tvångsteriliserats och diskriminerats i Sverige och andra delar av världen. I nazismens förintelseläger dömdes mellan 250 000 och 500 000 romer. Det var då inte möjligt för romer att fly till Sverige – under åren 1914–1954 var gränsen stängd för romer.

För lärare som vill öka sina kunskaper om romsk historia och antiziganism erbjuder Forum för levande historia lärarhandledningar och har även arrangerat hägkomstresor till Auschwitz med ett romskt perspektiv på förintelsen.

VI FINNS MED HELA VÄGEN

Processutbildningar med kollegialt lärande

Våra processutbildningar är gedigna utbildningspaket som vi vet fungerar. De består av en kombination av föreläsningar, kollegiala lärverkstäder, inläsning av kunskap och handledning.

Våra processägare lotsar er genom utbildningen och ger er den stöttning ni behöver i processens alla steg.

Med våra processutbildningar får du alltid

- Dedikerad processägare från Gothia Kompetens som leder processen från start till mål
- Live-föreläsning med ämnesexperten
- Handledning av och med experten för processledarna
- Omfattande material och instruktioner till kollegiala workshoppar, det vi kallar lärverkstäder.
- Vägledning av processägarna
- Kontinuerligt stöd till skolledaren för en framgångsrik utbildning
- Allt material i vår digitala lärplattform.

Vi finns med hela vägen – ända in i mål.

LÄS MER PÅ
GOTHIAKOMPETENS.SE/PROCESSUTBILDNING-SKOLA